

5. Uitgebreide soortbesprekingen

5.1. Fuut - *Podiceps cristatus*

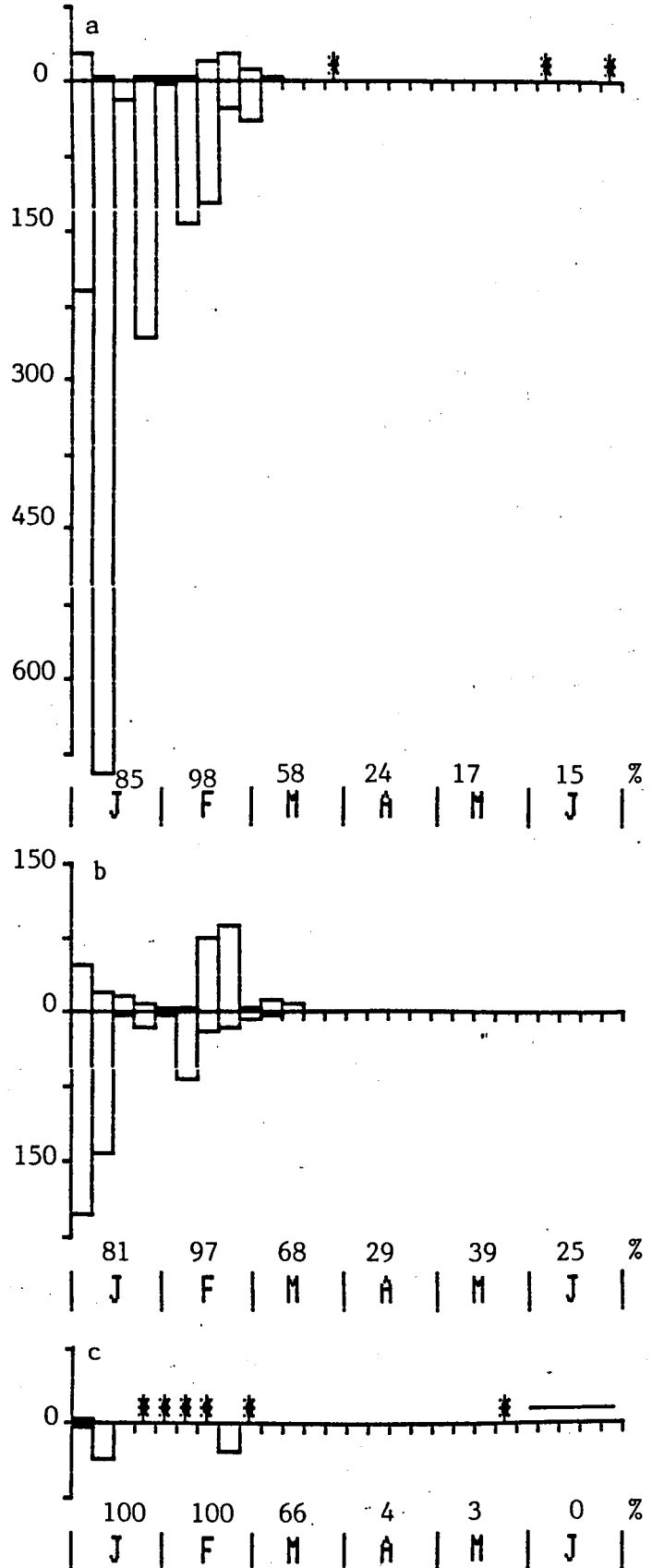
De Fuut is een soort waarvan de voor onze kust waargenomen aantallen van jaar tot jaar geweldig verschillen. Met name in de wintermaanden (december-februari) kunnen enorme verplaatsingen worden gezien, vooral in strenge(re) winters. De Fuut is in Nederland een vrij talrijke broedvogel, waarvan het bestand in 1983 op 6900-7600 paren werd geschat (Leys 1986). Ook buiten de broedtijd is het een algemene soort in ons land. Zo worden in de nazomer concentraties tot maximaal 40 000 Futen in het IJsselmeergebied waargenomen (Piersma *et al.* 1986) en ook later in het jaar worden op verschillende plaatsen verspreid in ons land duizenden Futen geteld. Van toenemend belang voor de Fuut is de Grevelingen, waar in recente winters tussen 5000 en 10 000 Futen kunnen worden gezien (Meininger *et al.* 1984, 1985). Het is niet precies bekend welk deel van onze 'eigen' Futen het hele jaar door in de buurt van de broedgebieden blijft, welk deel wegtrekt (en waarom) en in hoeverre er sprake is van immigratie na de broedtijd van bijvoorbeeld Scandinavische Futen (Denemarken, Zweden, Finland) of Oosteuropese populaties. Eén ding is echter heel duidelijk: wanneer in Nederland de binnenwateren dichtvriezen is daarin geen plaats meer voor Futen. Aanhoudende vorst, en daarmee samenhangend het dichtvriezen van eerst sloten en kanalen, later plassen en meren, leidt steevast tot massaal vertrek. Aan de Nederlandse kust kunnen dan indrukwekkende "ijsvluchten" worden gezien, die in het algemeen omvangrijker zijn aan het zuidelijk gedeelte van onze kust (IJmuiden en zuidelijker) dan aan de Noordhollandse kust en bij de Waddeneilanden. Ook in de winter 1984/85 was er sprake van langdurige vorstperiodes en sterke ijzontwikkeling. De als gevolg daarvan zeer grote aantallen Futen voor onze kust waren aanleiding om een uitvoeriger bespreking van deze soort in dit halfjaarverslag op te nemen.

In de tweede helft van december 1984 waren, vooral langs de Zuidhollandse kust, al honderden Futen waargenomen (zie Van der Ham & Apperloo 1986). Begin januari 1985 was de soort direct zeer talrijk (figuur 5.1.1). Zo trokken op 3 januari 973 Futen in 2 uren voorbij op de Hondsbossche Zeewering en werden bij IJmuiden tezelfdertijd 1058 exemplaren geteld. Nog groter werden de aantallen op 5 januari:

5 jan 1985: 9-13 u 2406 Z 15 N 963 TP Hbz
 9-11 u 1192 Z 170 TP Noordw
 9-14 u 1634 Z 187 N 4 TP Schev

Het koude weer van begin januari hield aan en in de dagen erna werden voor de Zuidhollandse kust vele Futen gezien:

6 jan 1985: 9-12 u 1080 Z 1 N 250 TP Schev
 7 jan 1985: 9-15 u 685 Z Schev

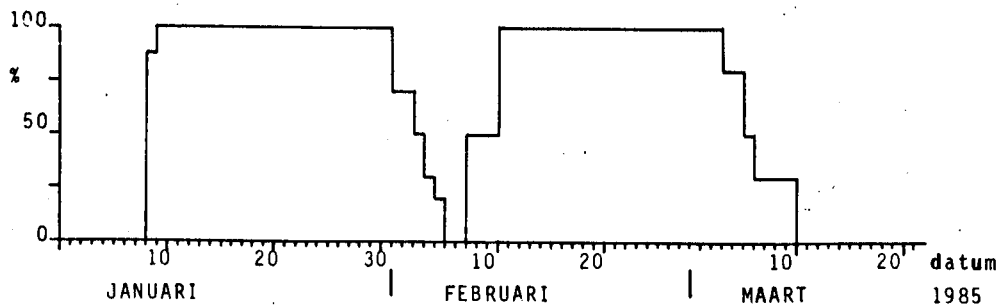
Fuut - *Podiceps cristatus*

- a. Zuid Holland + IJmuiden
- b. Noord Holland
- c. Waddengebied

Figuur 5.1.1

Op de Nederlandse binnenwateren nam de hoeveelheid ijs nu snel toe en vlak voordat op 9 januari 90% van het IJsselmeer was dichtgevroren (figuur 5.1.2), werd bij Scheveningen een enorme trek golf gerapporteerd, waarbij een nieuw record uurtotaal van niet minder dan 10 300 zuidwaarts passerende Futen werd bereikt:

8 januari 1985: 9-12 u 12 698 Z 45 N Schev
 Helaas werd vanaf 5 januari tot 11 januari niet aan de Noordhollandse kust geteld, zodat we niet weten wat zich daar heeft afgespeeld. Het is duidelijk dat de regionale verschillen bij de seizoenstotalen van deze soort door dit hiaat geflatteerd zijn. In het voorjaar van 1985 werden voor de Zuid- en Noordhollandse kust respectievelijk 32 101 en 10 995 Futen geteld. Bijna 50% van de Futen voor de Zuidhollandse kust (15 839 exemplaren) werd tussen 6 en 10 januari waargenomen.

Figuur 5.1.2. Procentuele weergave ijsbedekking IJsselmeer (exclusief randmeren), januari-maart 1985, aan de hand van ijskaarten, Dienst Getijdewateren (schattingen P.J.T.Derks 1986), Camphuysen & Derks (*in prep.*).

De vorst heeft, met een korte onderbreking, geduurd tot in maart en de ijsbedekking van het IJsselmeer bereikte een 100% stadium van 10-31 januari en van 13 februari - 3 maart (figuur 5.1.2). De gehele verdere maand januari en ook in februari werden grote aantallen Futen voor de Hollandse kust gezien, met de maxima steevast bij Scheveningen. Grote verplaatsingen, waarbij duizenden Futen betrokken waren zoals in het begin van januari, kwamen evenwel niet meer voor. Kennelijk verblijven in een dergelijke winter 'slechts' enkele duizenden Futen langdurig in ons kustwater, terwijl het merendeel van de vogels ons land verlaat en snel wegtrekt. Het in vroeger jaren gevormde idee, dat Futen slechts kort voor onze kust verblijven als de omstandigheden ze daarheen hebben gedwongen, werd dit jaar dan ook weer bevestigd. Onder de in onze kustwateren achterblijvende Futen treedt vaak grote sterfte op. Dat was zo in 1979, in iets mindere mate in 1982 en ook weer in 1985. Intensieve tellingen van het Nederlands Stookolieslachtoffer-Onderzoek (NSO)

op ons strand leverden bijna 1000 kadavers op in de winter 1984/85 (Camphuysen & Derks *in prep.*). Een minderheid van deze dieren vertoonde oliebesmeuring (44%, n= 956), vrijwel alle gestorven Futen waren sterk vermagerd. De indruk wordt zo steeds weer gewekt, dat een langdurig verblijf in onze kustwateren voor Futen helemaal niet gunstig is (voedselgebrek?). De intrigerende vraag dringt zich dan ook op of deze Futen in ons kustwater achterblijven uit onkunde (onervaren) of onvermogen. Nader onderzoek aan de kadavers zou dienaangaande interessante informatie kunnen opleveren. Een klusje voor de Toekomst.

In de winter 1984/85 werd een zeer groot aantal Futen voor onze kust gezien, alleen in het seizoen 1981/82 waren de aantallen nog groter (Den Ouden & Maas 1983), maar zowel de waargenomen aantallen als de omvang van de sterfte waren precies conform de verwachtingen gezien de (weers) omstandigheden, wanneer we de gegevens van de afgelopen elf jaren (1974-84) analyseren (voor meer details zie Camphuysen & Derks *in prep.*).

In normale jaren zijn de meeste Futen in ons land al in eind februari of begin maart weer in de broedgebieden aanwezig. Het broedseizoen begint ongeveer in april (Cramp & Simmons 1977), terwijl heel vroege legsels tot zelfs uit januari bekend zijn. In 1985 zal evenwel een heel groot deel van onze Futen niet voor half maart zijn territorium hebben kunnen innemen. Merkwaardig is, dat we de terugtrek naar de broedplaatsen, de eigenlijke voorjaarstrek van de Fuut, nimmer voor onze kust waarnemen. Ook in 1985 bleven de aantallen Futen in maart en begin april klein, zeker in vergelijking met de aantallen die bij de "ijsvluchten"

van januari betrokken waren. De voorjaarstrek van de Fuut vindt kennelijk vrij 'heimelijk' plaats, wellicht 's nachts. Eventuele doortrek naar noordelijker c.q. oostelijker broedplaatsen wordt evenmin geregistreerd, of de aantallen zijn zo klein dat het niet te onderscheiden valt van de bewegingen van tot in juni voor onze kust verblijvende Futen.

C.J.Camphuysen

5.2. Noordse Pijlstormvogel - *Puffinus puffinus*

Ook dit voorjaar werden in juni enige tientallen Noordse Pijlstormvogels waargenomen, hoewel het voorjaar hiervoor de aantallen beduidend groter waren. De meeste exemplaren kwamen langs tijdens een depressiezone van Atlantische oorsprong, die zijn invloeden een week lang liet gelden. Alle vogels werden in deze periode (tussen 8 juni en 14 juni) aan de Hondsbossche Zeewering waargenomen. Het ging hierbij om een totaal van 38 exemplaren in 13 uren op 6 dagen. De beste dagen waren:

8 juni 1985 6 N (3 uur)

13 juni 1985 1 Z 23 N (5 uur)

De meeste exemplaren werden 's middags gezien.

Overige waarnemingen dit voorjaar:

1 jan 1985 1 N Hbz

14 apr 1985 1 N Hbz

28 apr 1985 3 N Zandvoort (1 uur)

27 jun 1985 1 N Egmond

Dit voorjaar was zeker niet het eerste voorjaar waarin relatief veel Noordse Pijlen in juni werden gezien. Ook in 1978, 1980 en 1984 werd in deze maand meer dan een tiental gezien. Het ging hier respectievelijk om 141, 26 en 156 exemplaren (waarbij dit laatste getal een correctie is op het gepubliceerde aantal in Den Ouden 1985). Tabel 5.2.1 laat zien dat inde loop der voorjaren inderdaad juist de maand juni er uitspringt wat betreft aantallen Noordse Pijlstormvogels. Daar dit een leuk

Tabel 5.2.1. Verdeling van aantallen Noordse Pijlstormvogels per maand in het voorjaar over de jaren 1974-1985.

maand	jan	feb	mrt	apr	mei	juni
aantal ex.	2	-	1	7	3	394

doch nimmer verklaard fenomeen is, leek het de moeite waard eens te trachten wat dieper in te gaan op dit opmerkelijke voorkomen en wat te speculeren over de achtergronden hiervan.

Het voorkomen van de Noordse Pijlstormvogel in het voorjaar in de jaren 1974-1985 laat zien dat eigenlijk alleen in juni (zie tabel 5.2.1) en dan nog uitsluitend bij harde aanlandige wind aantallen van enige betekenis worden gezien. In alle gevallen waarin redelijke of grote aantallen werden gemeld, bleek er sprake te zijn van depressies van Atlantische herkomst, die via de Noordzee hun invloeden (o.a. harde aanlandige wind) op onze kust uitoefenden. Het bleek zelfs dat iedere keer dat een dergelijke weersituatie in juni optrad in de jaren 1974-1985 relatief veel Noordse Pijlen werden vastgesteld langs onze kust.

Bij deze constatering dringen zich natuurlijk enige vragen op. Ten eerste uiteraard de vraag waar deze vogels vandaan komen. Over de directe herkomst kan slechts gezegd worden, dat de vogels met grote waarschijnlijkheid uit het noord(westelijk) gebied van

de Noordzee komen, afgaande op de richting van de aanlandige winden waarbij de vogels worden waargenomen. Opvallend in dit verband is, dat ook langs de Britse oostkust juist in juni (als enige voorjaarsmaand) met regelmaat Noordse Pijlstormvogels worden gezien. Het is verleidelijk om het voorkomen van deze vogels toe te schrijven aan onvolwassen exemplaren. De onvolwassen vogels zijn namelijk in deze periode lang niet zo gebonden aan de broedkolonies als de volwassen vogels en zijn dan ook vrij om veel grotere afstanden af te leggen om te fourageren en daarbij ook veel langer van de kolonies weg te blijven (tot enkele dagen achtereen). Volwassen vogels zullen hun normale actieradius van ± 200 km alleen overschreiden, indien er sprake zou zijn van voedseltekort in de omgeving van de kolonies (Harris 1966).

De tweede vraag die je je kunt stellen, is waarom alleen in juni dergelijke aantallen gezien worden en niet al eerder in het voorjaar. Dit is wellicht het gevolg van het feit dat de eerste onvolwassen vogels pas in de Noordatlantische wateren terugkeren vanaf eind mei. Daarvoor zijn deze vogels nog te vinden in hun overwinteringsgebieden op het zuidelijk halfrond (Harris 1966). De schaarse voorjaarswaarnemingen uit eerdere maanden zullen dus waarschijnlijk betrekking hebben op, wellicht verdwaalde, adulte vogels. Het kan echter ook een rol spelen dat in de maanden mei en juli (onmiddellijk voorafgaand aan, respectievelijk volgend op juni) eigenlijk nooit sprake is geweest van zware depressies.

Samenvattend kan gezegd worden dat, wanneer er sprake is van een zware depressie uit (noord)westelijke richting in de maand juni, er in ieder geval aan de Noordhollandse kust (waar verreweg het grootste deel van de waarnemingen vandaan kwam) redelijke tot grote aantallen Noordse Pijlstormvogels verwacht kunnen worden. Waarschijnlijk zijn dit dan jonge vogels, die verder van de broedkolonies afdwalen dan adulten en bovendien juist in deze tijd nog in belangrijke aantallen terugkeren in Noordatlantische wateren vanuit de winterkwartieren. Enige waakzaamheid is dus ook in juni bij harde wind geboden voor de stormvogelminnende zeetrekters.

L. Stegeman

5.3. Scholekster - *Haematopus ostralegus*

De nominaatvorm van de Scholekster (*H.o. ostralegus*) is in NW-Europa op grond van zijn overwinteringsgebieden onder te verdelen in twee populaties:

- de Atlantische populatie (overwinterend in Ierland en langs de westkust van Groot-Brittannië) en
- de continentale populatie (overwinterend langs de Europese kust vanaf Zuid-Noorwegen tot in Marokko, inclusief de Z- en ZO-kust van Engeland).

De Atlantische populatie broedt op IJsland, de Färöer en in Groot-Brittannië, de continentale populatie broedt in Scandinavië, NW-Rusland en het Europese vasteland (Smit & Wolff 1981). Naar alle waarschijnlijkheid zal dus het merendeel van de in ons land overwinterende en langs-

trekkende Scholeksters tot de continentale populatie gerekend moeten worden (Smit & Wolff 1981).

Met ruim 20 000 exemplaren was het aantal Scholeksters, dat in de eerste helft van 1985 langs de Nederlandse kust gezien werd, behoorlijk groot te noemen. Tabel 5.3.1 laat de uurgemiddelden per voorjaar per deelgebied zien vanaf 1977 (waarbij de waarden voor de voorjaren 1977 en 1978 iets te laag zijn uitgevallen, omdat hier de ter plaatse verblijvende vogels niet zijn meegerekend).

Tabel 5.3.1. Uurgemiddelden van de Scholekster per voorjaar per deelgebied vanaf 1977

voorjaar	77	78	79	80	81	82	83	84	85
ZH	9.6	11.9	13.3	13.2	10.4	11.5	5.5	11.8	39.7
NH	3.9	7.9	15.9	12.3	11.4	16.7	7.3	12.4	14.5
WD	0.3	0.5	4.6	1.7	4.2	8.4	2.1	6.0	5.8

Ook dit voorjaar waren de aantallen niet gelijkmatig over de drie deelgebieden verdeeld. Van het totaal aan waargenomen vogels (n= 20 699) is 65% in ZH gezien, 31% in NH en 4% in WD. De vliegrichting verschilde evneens duidelijk per deelgebied:

ZH (n= 13 417)	71% Z en 22% N
NH (n= 6351)	27% Z en 67% N
WD (n= 931)	40% Z(W)en 21% N(O)

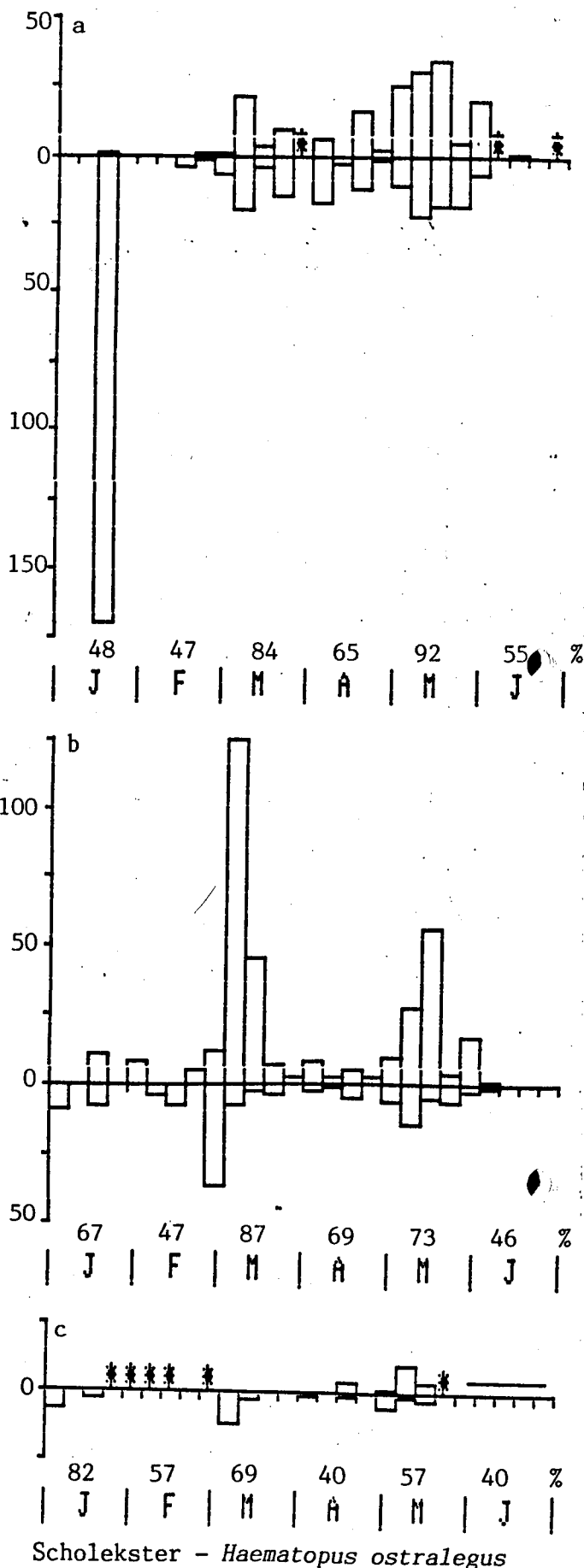
Aangezien het aantal in het Waddengebied waargenomen Scholeksters tamelijk gering is in vergelijking met ZH en NH, is dit deelgebied verder grotendeels buiten beschouwing gelaten.

Het hoge percentage zuidwaarts vliegende Scholeksters in Zuid-Holland was hoofdzakelijk het gevolg van een zeer sterke vorsttrek in januari. Tijdens deze vorsttrekperiode, die minstens drie dagen duurde, werd in Zuid-Holland 76% van het totaal aantal zuidvliegers (n= 9542) gezien. Noch in Noord-Holland, noch in het Waddengebied werd hiervan iets gemerkt, maar dit kan veroorzaakt zijn door een gebrek aan teluren uit deze gebieden in deze periode. Goede dagen waren:

16 jan 1985 15-18 u	675 - 145 - 933	Z Schev
17 jan 1985 12-17 u	108 - 125 - 231 - 468 - 1081	Z Schev 28 N
18 jan 1985 14-17 u	479 - 308 - 1330	Z Schev
14-16 u	337 - 791	Z 12 N Monster

Figuur 5.3.1 laat zien dat het trekpatroon van de Scholekster in voorjaar 1985 redelijk overeenstemt met dat van voorgaande jaren (Camphuysen & Van Dijk 1983), als we tenminste de vorstperiode buiten beschouwing laten.

In het noordwaartse trekverloop zijn duidelijk twee doortrekpieken te onderscheiden, te weten één in maart (vooral in Noord-Holland) en één in mei. Tevens was het voorkomen voor de kust in deze twee maanden het meest regelmatig (zie presentiepercentages, figuur 5.3.1). De doortrekpiek in maart heeft vermoedelijk betrekking op adulte vogels, die op weg zijn naar de broedgebieden (cf. Jansen & Haase 1981). De piek in mei zal hoofdzakelijk veroorzaakt worden door onvol-

Figuur 5.3.1

wassen vogels, die 's zomers in de Waddenzee ruien (Smit & Wolff 1981).

De dagen met de sterkste Scholekster-trek waren:

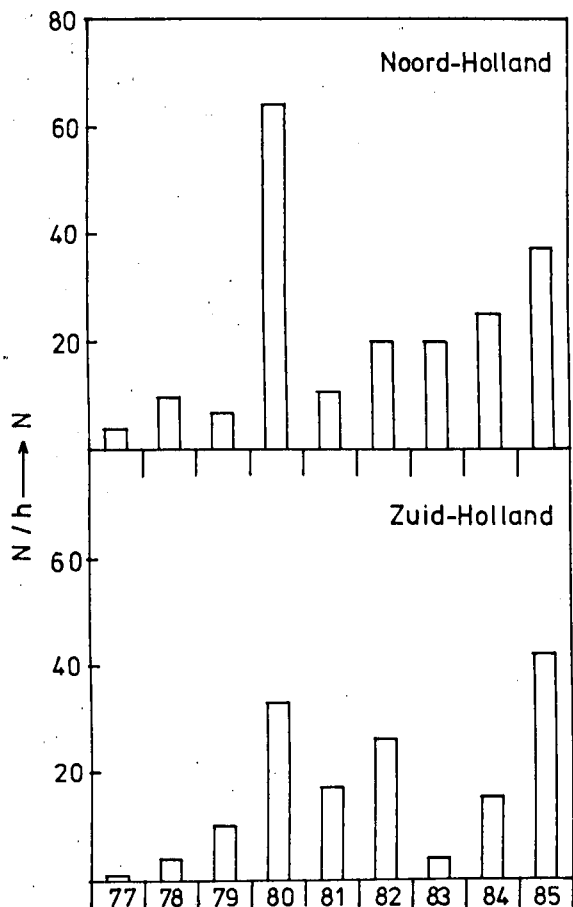
9-3 Hbz (09-13u) 125-277-171-52 N, 42 Z
 IJm (08-09u) 500 TP
 14-3 Hbz (08-11u) 127-181-383 N, 9 Z, 12 TP
 6-5 Hbz (2 uur) 72 Z, 88 N
 Schev (4 uur) 133 Z, 349 N
 19-5 Hbz (5 uur) 6 Z, 216 N
 Castr (2 uur) 23 Z, 183 N

Op vrijwel alle dagen, hierboven genoemd, met sterke trek, stond er een zwakke tot matige wind uit richtingen tussen N en O. Het zicht was doorgaans, vooral in het vroege voorjaar, matig tot slecht.

S.Lagerveld

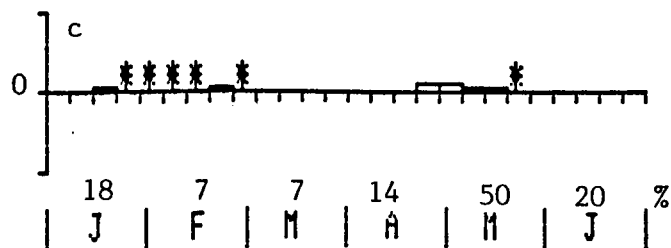
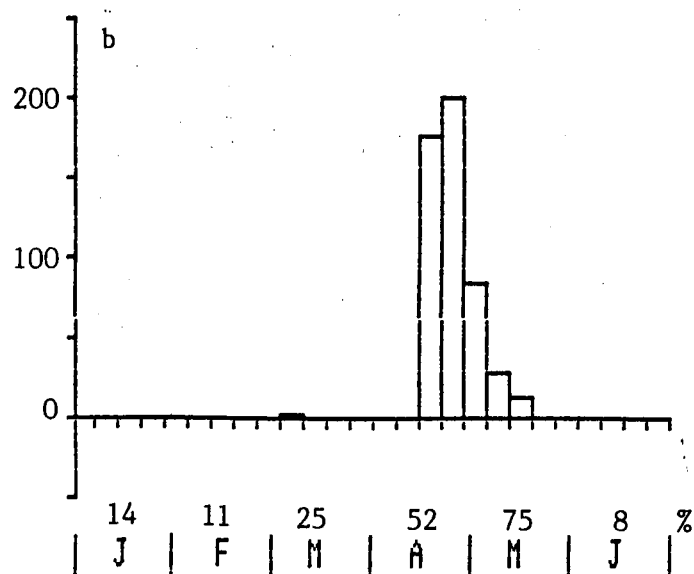
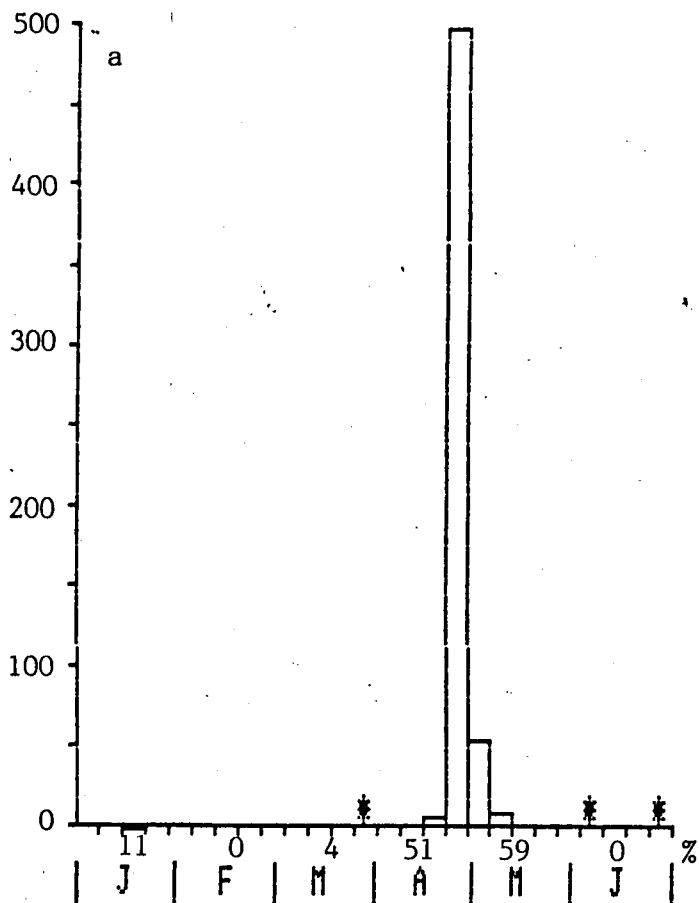
5.4. Rosse Grutto - *Limosa lapponica*

Voorjaar 1985 liet zowel in Zuid-Holland als in Noord-Holland grote aantallen langstreckende Rosse Grutto's zien. Vergeleken met de voorgaande jaren vanaf 1977 was het voor Zuid-Holland qua uurgemiddelde zelfs een recordjaar (figuur 5.4.1). In Noord-Holland werd echter het fabelachtig hoge uurgemiddelde van

Figuur 5.4.1. Uurgemiddelde Rosse Grutto's naar het noorden in de voorjaren 1977-1985 in Noord-Holland en Zuid-Holland.

64.4 exemplaren per uur naar N uit 1980 bij geen benadering bereikt. Zoals al sinds jaar en dag gebruikelijk, trokken de meeste exemplaren langs in de laatste week van april en de eerste week van mei (figuur 5.4.2). Dit voorjaar leverden deze twee weken in Zuid-Holland 98.5% (n= 17 477) en in Noord-Holland 65.1% (n= 16 251) van de waargenomen Rosse Grutto's op. Dit opmerkelijke verschil werd veroorzaakt door het feit dat in Noord-Holland al een week eerder fikse trek werd waargenomen, die in het zuiden niet werd opgemerkt (cf. figuur 5.4.2). Al vaker is bij de Rosse Grutto vastgesteld dat de eerste trek golf alleen in Noord-Holland wordt opgemerkt, terwijl de latere trek golven juist in Zuid-Holland wat massaler zijn (Van Dijk & Wassink 1980, Camphuysen & Van Dijk 1983). Mogelijk heeft dit te maken met de herkomst van de vogels. Hoewel de in West-Europa voorkomende Rosse Grutto's alle behoren tot de ondersoort *L. l. lapponica* die in Siberië oostwaarts tot Taymyr broedt (Smit & Wolff 1981), overwinteren sommige in West-Europa en andere (het merendeel) in West-Afrika. Al deze vogels komen vanaf begin mei samen in het Waddengebied (Smit & Wolff 1981), waar ze tot het eind van die maand blijven pleisteren om vervolgens vrijwel gelijktijdig naar het noordoosten te vertrekken (cf. Camphuysen & Van Dijk 1983). In West-Europa overwinteren ± 100 000 Rosse Grutto's, waarvan de meeste (zo'n 60 000) in de Britse estuaria. Deze vertrekken daar gedurende de maand maart (Prater 1981), terwijl in ons land in de Waddenzee de aantallen in april beginnen toe te nemen (Smit & Wolff 1981). Dit zijn stellig Britse vogels, die al vrij vroeg in april de Noordzee overtrekken en daarbij tegen de Hollandse kust gestuwd worden, zodat er inderdaad in het noorden meer trek te zien zal zijn dan in het zuiden. Uit de Banc d'Arguin in Mauretanië vertrekken de meeste vogels pas eind april (in voorjaar 1985 werd een grote massa vertrekende vogels gezien op 26 april, Piersma mond. med.). Omdat dan vanaf begin mei de aantallen in het Waddengebied nog verder toenemen en er dan ook in het Deltagebied een duidelijke piek waarneembaar is (Meininger et al. 1984), is het zeer aannemelijk dat dan de Westafrikaanse vogels, 550 000 uit de Banc d'Arguin (Altenburg et al. 1982) en 150 000 uit de Arquipélago dos Bijagos in Guinee-Bissau (Zwarts 1984) dan in onze contreien arriveren. De drie Europese terugmeldingen van de in voorjaar 1985 op de Banc d'Arguin gekleurde Rosse Grutto's kwamen alle drie uit het Waddengebied (twee uit ons land en één uit Denemarken) en suggereerden bovendien dat deze afstand in één ruk wordt afgelegd (Ens 1985). De beide pieken, die door de doortrek van vogels uit deze twee zo verschillende overwinteringsgebieden (Britse estuaria en Westafrikaanse "waddengebieden") worden veroorzaakt langs de Nederlandse kust, blijken zo nauw op elkaar aan te sluiten, dat ze vrijwel samenvallen. Alleen het feit dat Noord-Holland al iets eerder een piekje vertoont dan Zuid-Holland verraadt hier iets van. Het is tegen deze achtergrond niet vreemd meer dat de tweede piek,

Rosse Grutto - *Limosa lapponica*

- a. Zuid Holland + IJmuiden
- b. Noord Holland
- c. Waddengebied

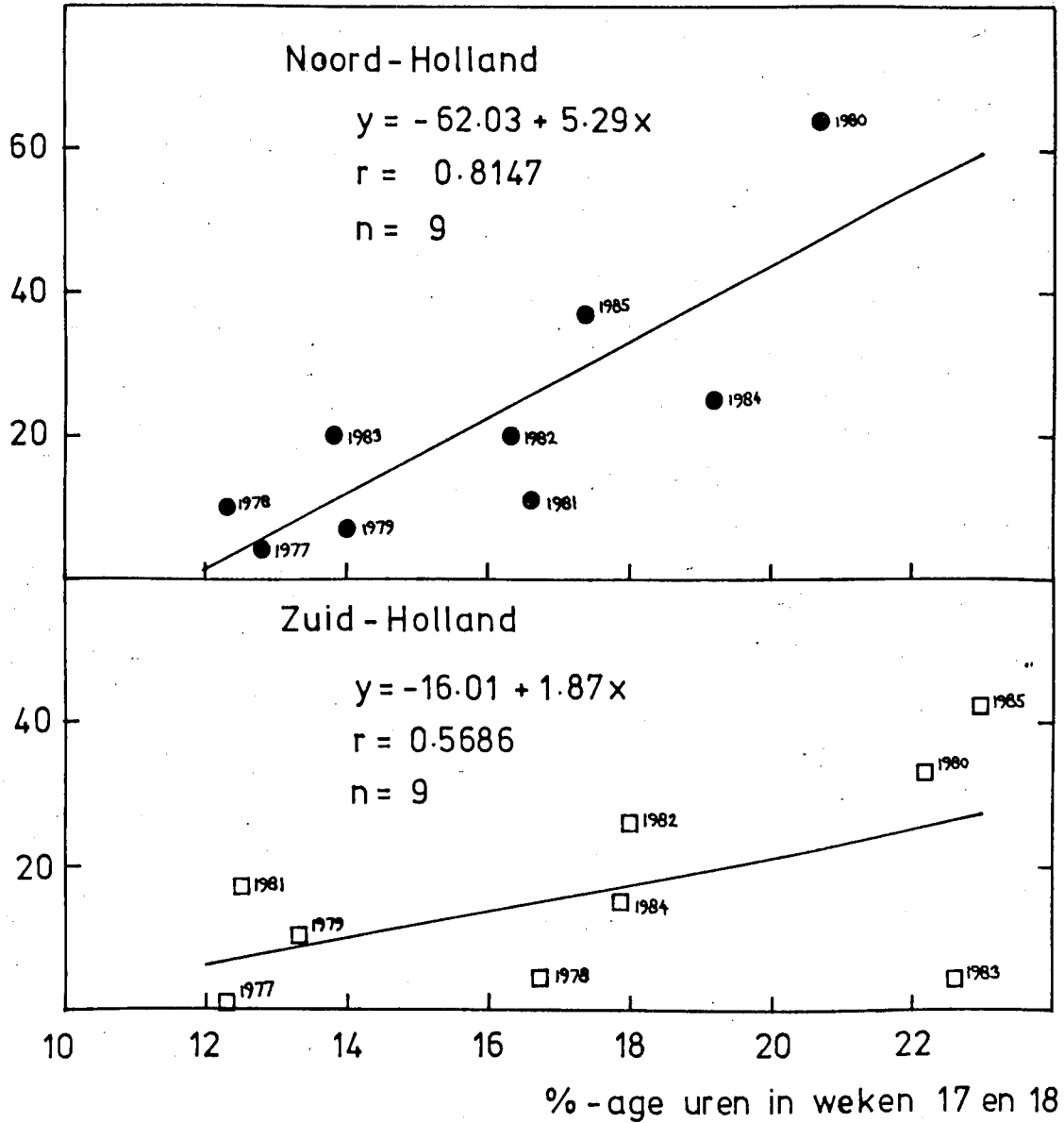
Figuur 5.4.2

veroorzaakt door de Westafrikaanse vogels, juist in Zuid-Holland geprononceerder is. Deze vogels snijden, zeker bij gunstige wind in de hogere luchtlagen, waarschijnlijk voor een groot deel het Noordhollands "schiereiland" af in hun haast om in de Waddenzee aan te koemn. In dit verband is het interessant om te wijzen op de theoretische berekening van Piersma (lezing bij het 75-jarig bestaan van het Vogeltrekstation op 26 september 1986 te Leiden), dat Rosse Grutto's, die op de Banc d'Arguin slechts voor 2 à 3 dagen voldoende vet aanleggen alvorens af te reizen, alleen dan de tocht naar de Waddenzee in één ruk kunnen volbrengen, wanneer ze op alle plekken langs de route een optimaal gebruik weten te maken van gunstige winden op diverse hoogtes. Bij tegenwind zullen ze veelal lager moeten gaan vliegen en wanneer ze dat op onze breedte overkomt, komen ze binnen het gezichtsveld van de zeetrekwaarnemers, met name die in Zuid-Holland.

Sex-ratio bepalingen van langsvliegende Rosse Grutto's geven vrijwel zeker een nog nadere indicatie over waar de vogels overwinterd hebben. In Mauretanië is een groot overwicht aan mannetjes (meer dan drie maal zo veel als wijfjes, Altenburg et al. 1982), in Guinee-Bissau daarentegen bestaat een licht overwicht aan wijfjes (lezing NOU-dag, november 1985, L.Zwarts). Zeker in het zomerkleed, waarin ze tijdens de trek al verkeren, is de determinatie van mannetjes en wijfjes zeer gemakkelijk (cf. o.a. Cramp & Simmons 1983). Het valt aan te bevelen dat meer waarnemers dan tot nu toe hier in het vervolg op letten, opdat we een volgende keer ook hier eens enige aandacht aan geschonken kan worden. Dit voorjaar was de steekproef van op geslacht gedetermineerde Rosse Grutto's te gering om er zinnige uitspraken op te kunnen baseren.

Tenslotte zal nog even ingegaan worden op de vraag wat nu een "goed" voorjaar is om trek van Rosse Grutto's langs de kust waar te nemen. Duidelijk zal zijn dat het uurgemiddelde over een heel voorjaar hoger uit zal vallen naarmate er in dat voorjaar een hoger aandeel van de waarnemingsuren in de trektijd van deze soort valt. Voordat er dus op basis van figuur 5.4.1 de uitspraak gedaan is worden dat voorjaren als 1980 en 1985 "beter" waren dan andere, zou eerst nagegaan moeten worden, wat de invloed is van het aandeel waarnemingsuren dat in alle betreffende voorjaren uit de weken 17 en 18 (laatste week van april en eerste week van mei) komt op het totaalbeeld. Deze invloed staat, voor beide relevante deelgebieden apart, weergegeven in figuur 5.4.3. Met name in Noord-Holland blijkt dat er een zeer sterke positieve correlatie bestaat tussen het percentage waarnemingsuren in de trekpiek en het uurgemiddelde over het gehele voorjaar. Hoewel deze correlatie ook kan betekenen dat in voorjaren met een sterke trek van Rosse Grutto's de waarnemers in Noord-Holland meer uren maken tijdens hun trekpiek (een effect dat op zich niet onlogisch lijkt) dan in voorjaren met weinig Rosse Grutto's, lijkt het aannemelijker dat verschillen in waarnemingsintensiteit in de weken 17 en 18 verantwoordelijk zijn voor de jaarlijkse fluctuaties. Het is immers zo dat eind april/begin mei voor vele soorten vogels zo interessant is, dat alleen de afwezigheid

N/h → N

Figuur 5.4.3. Correlaties tussen het percentage waarnemingsuren uit de weken 17 en 18 (de piekperiode) en het uurgemiddelde N-waarts vliegende Rosse Grutto's in het eerste halfjaar voor Noord-Holland en voor Zuid-Holland.

of aanwezigheid van veel Rosse Grutto's niet sterk bepalend zal zijn voor de waarnemingsintensiteit. Ook het feit dat in Zuid-Holland deze correlatie niet significant positief was, bevestigt dit vermoeden. Al met al komt het er dus op neer, dat in Noord-Holland een topjaar Rosse Grutto's voor een belangrijk deel verklaard lijkt te kunnen worden door het aandeel uren dat gedurende de optimale trekperiode van deze soort geteld wordt, terwijl in Zuid-Holland een veel reëler beeld van jaarlijkse fluctuaties naar voren komt.

Het is overigens vooral nog zeer lastig om aan te geven, welke factoren voor jaarlijkse fluctuaties verantwoordelijk kunnen zijn. Omdat de hoofdmacht van de Rosse Grutto's in West-Afrika overwintert, is er van jaarlijkse populatieveranderingen daar niets bekend; het mag zelfs niet uitgesloten worden geacht dat er nog belangrijke, onontdekte overwinteringsgebieden zijn (Ens 1985). In Groot-Brittannië zijn de aantallen overwinteraars de laatste decennia in ieder geval wel behoorlijk constant gebleven (Prater 1981). Het is een gewaagde, doch verleidelijke veronderstelling dat hier een mogelijke verklaring ligt voor het verschil in voorspelbaarheid van de trek in Noord-Holland en die in Zuid-Holland. De Noordhollandse vogels zouden voor een groter deel afkomstig zijn van een stabiele winterpopulatie, die bovendien van slechts geringe afstand hoeft te komen, zodat ze minder afhankelijk zijn van de heersende weersomstandigheden op het moment van trekken. Deze stap halen ze altijd wel in één keer, ook al hebben ze tegenwind. In Zuid-Holland, waar vrijwel alle vogels van Afrikaanse herkomst zouden zijn, zal het optreden van NO-winden (tegenwind) in de hogere luchtlagen een gunstige invloed hebben op de zichtbaarheid van de trek voor zee-trektellers en het optreden van ZW-winden in de hogere luchtlagen juist een negatieve invloed. Daarnaast mag het bij deze vogels niet uitgesloten worden geacht dat er meer werkelijke variatie van jaar tot jaar in de aantallen bestaat.

M. Platteeuw

5.5. Summary

In this report on the passage of seabirds and coastal birds along the Dutch North Sea coast in the first half of 1985 four species have been selected for more extensive treatment, e.g. Great Crested Grebe *Podiceps cristatus*, Manx Shearwater *Puffinus puffinus*, Oystercatcher *Haematopus ostralegus* and Bar-tailed Godwit *Limosa lapponica*.

The numbers of Great Crested Grebes seen in the first half of 1985 were exceptionally high. This was caused exclusively by the severe winter with persistent frost periods in January as well as February. In order to provide a very concrete idea of what this frost meant to the grebes, figure 5.1.2 presents the daily fluctuations of the percentage of ice coverage on the IJsselmeer, the largest body

of fresh water in the Netherlands. As had been shown in other severe winters (for example 1978/79 and 1981/82) the ice coverage of most of the inland waters, and especially that of the IJsselmeer, leads to massive southward cold-rushes of Great Crested Grebes along the North Sea coast. Figure 5.1.1 with the hourly averages per 7-day period shows that this winter was no exception and that the most pronounced migration took place in the first two weeks of January, just before the freezing over of the IJsselmeer on 10 January. Especially on 8 January unprecedented numbers (12 698 ind. in only 3 hours) flew south at Scheveningen (Zuid-Holland). As usual in cold-rushes most Great Crested Grebes were recorded off Zuid-Holland, though the differences this year were probably a little exaggerated because of the lack of observations from Noord-Holland in the second week of January. Off the WaddenIsles numbers were invariably insignificant (see figure 5.1.1). Since the ice coverage of the IJsselmeer persisted until the beginning of March, the entire months of January and February fairly large numbers of Great Crested Grebes stayed offshore in the coastal waters. Nevertheless, the majority of the birds seemed to have left the country in the beginning of January. As usual too in severe frost periods of any length, after a two week or so stay at sea large numbers washed up dead on the beaches. This winter almost 1000 corpses were found, of which a mere 44% (n= 856) was externally oiled. Almost invariably these birds had died of exhaustion. Apparently the Dutch offshore waters are no suitable alternative for wintering Great Crested Grebes in case of freezing over of their normal winter quarters. Thus the intriguing question arises whether the birds that do stay on (not moving further south) are either unexperienced (e.g. young) or so-called "low-quality" birds. More detailed investigations of the washed-up corpses in the future might shed some more light on this question. Strangely enough the real spring movement, the return to the breeding territories, is never witnessed along the coast, neither in "normal" years, nor after severe winters. Possibly they fly north at night or over land. Thus 1985 as well did not show any significant numbers of Great Crested Grebes after the end of February.

Although during the first half of 1985 not as many Manx Shearwaters occurred as in the same period in 1984, the fact that those who did turn up did so in much the same way as in other springs. Hard onshore winds in June have resulted more than once in fair to large numbers of Manx Shearwaters for Dutch standards, so this phenomenon is receiving some attention here. Table 5.2.1 summarises the number of sightings in each of the six first months of the year throughout the period 1974-1985. It is evident that June is the only month in the first half of the year in which any numbers of this species are reported along the Dutch coast. Virtually

all June records have been reported during north-westerly storm depressions and, as a matter of fact, during all such depressions which occurred in June throughout the years at least some Manx Shearwaters were seen. May and July hardly ever show similar weather conditions. Answers to the question about where the birds come from and what birds they actually are, are only tentatively suggested. Presumably quite a lot of birds enter in the northwestern part of the North Sea in June. This is suggested as well by records in this month off the British east coast. It is very likely that the birds concerned are immature birds, since these arrive at the colonies from the end of May onwards and they are more inclined to move far from the colonies in search of food than breeding adults. In case of NW-circulations these North Sea birds would find themselves blown into more easterly regions like the Dutch coastal waters. The very occasional records earlier in spring probably refer to returning adults which lost themselves during their spring migration.

Particularly in Zuid-Holland much more Oystercatchers were observed in the first half of 1985 than in any other year. Table 5.3.1, in which the hourly averages are presented from 1977 onwards, demonstrates this clearly. The severe cold period in January was to be held responsible for these remarkable numbers. Along the coast of Scheveningen huge numbers flew south, especially on 16, 17 and 18 January. During the real spring migration two distinct peaks were noticeable (see figure 5.3.1, in which the hourly means per 7-day period are represented). The first one in March probably concerns adult Oystercatchers returning to their breeding areas, the second peak may possibly refer to immature birds which moult in large numbers in the Wadden Sea. Virtually all days with reasonable Oystercatcher-migration coincided with weak or moderate winds between N and E. Visibility was generally low.

Bar-tailed Godwits passed by in huge numbers along Zuid-Holland and Noord-Holland. Off the WaddenIsles they were hardly seen, which indicates that these birds were moving into the Wadden Sea itself. Off Zuid-Holland the numbers passing by reached a new record, off Noord-Holland only spring 1980 showed a higher hourly average (see figure 5.4.1, which presents the average numbers per hour migrating north in the different years from 1977-1985). Figure 5.4.2 shows that most passage occurred in the last week of April and the first week of May. This pattern has been stable throughout the years. It is remarkable that off Noord-Holland migration may start a little earlier. This probably reflects the earlier migration of the birds from the British estuaries across the North Sea towards the Wadden Sea. These Bar-tailed Godwits leave their wintering areas in March and April, while the Banc d'arguin in Mauritania (a major wintering area) is left at the end of April. These latter birds probably fly directly to the Wadden Sea (as is suggested by colour-marking

in spring 1985) and therefore have to take advantage of favourable winds in higher regions, since they do not accumulate enough fat reserves in Africa to fly constantly for more than 2 or 3 days. This may explain why most migration in Holland is seen during NE-winds (head winds) in the higher regions. Only then the birds have to come down, within visibility range of seawatchers, in order to minimize the negative effects of the head winds. Figure 5.4.3 shows the relationships between the percentage of observation hours from the period of maximum Bar-tailed Godwit numbers and the hourly average reached in the same spring. In Noord-Holland there was a significant positive correlation, whilst in Zuid-Holland there was none. This suggests that in Noord-Holland the visible migration of this species is more predictable (e.g. less dependent upon weather factors, etc.) than in Zuid-Holland. This may be interpreted as additional evidence for the hypothesis that a large proportion of the birds off Noord-Holland has been wintering in Britain. This rather stable winter population does not depend so strongly on weather circumstances, since the distance they have to cover is clearly less than the distance to be covered by birds of African origins. These birds, on the other hand, will certainly fly high and well out of sight whenever SW-winds are prevailing at our latitudes in the last week of April and the first week of May.

(M. Platteeuw)

5.6. Literatuur

- Altenburg, W., Engelmoer, M., Mes, R. & Piersma, T. 1982. Wintering waders on the Banc d'Arguin, Mauritania: report of the Netherlands Ornithological Mauritanian Expedition 1980. Communication n° 6 of the Wadden Sea Working Group.
- Camphuysen, C.J. & Dijk, J.van 1983. Zee- en kustvogels langs de Nederlandse kust, 1974-79. *Limosa* 56: 81-230.
- Camphuysen, C.J. & Derks, P.J.T. *in prep.* Voorkomen en sterfte van de Fuut *Podiceps cristatus* voor de Nederlandse kust, 1974-86.
- Cramp, S. & Simmons, K.E.L. 1977. The birds of the western Palearctic, Vol I. Ostrich to ducks. Oxford University Press, Oxford, London, New York.
- Cramp, S. & Simmons, K.E.L. 1983. The birds of the western Palearctic, Vol III. Waders to gulls. Oxford University Press, Oxford, London, New York.
- Dijk, J.van & Wassink, A. 1980. Het verloop van de zichtbare voorjaarstrek van een aantal steltlopers langs de Hollandse kust. *Limosa* 53: 109-120.
- Ens, B. 1985. Tussen Sahara en Siberië: voorlopig verslag van het Nederlandse onderzoek op de Banc d'Arguin (Mauritanië) in maart en april 1985 naar de voorjaarstrek van steltlopers. Stichting WIWO-nr. 85-9-N, Ewijk.
- Ham, N.F.van der & Apperloo, J.L. 1986. De trek over zee gedurende de tweede helft van 1984. CvZ, verslag n° 28 Alkmaar.
- Harris, M.P. 1966. Breeding biology of the Manx Shearwater *Puffinus puffinus*. *Ibis* 108: 17-33.
- Jansen, F.H. & Haase, B.J.M. 1981. Het patroon van de trek van de Scholekster (*Haematopus ostralegus*) voor Scheveningen. *Watervogels* 6 (1): 25-39.

- Leys, H.N. 1986. Inventarisatie van de Fuut in 1983.
Het Vogeljaar 34: 49-61.
- Meininger, P.L., Baptist, H.J.M. & Slob, G.J. 1984.
Vogeltellingen in het Deltagebied in 1975/76 -
1979/80. Deltadienst, nota DDMI-84.23, Middel-
burg.
- Meininger, P.L., Baptist, H.J.M. & Slob, G.J. 1985.
Vogeltellingen in het zuidelijk Deltagebied in
1980/81-1983/84. Dienst Getijde Wateren, nota
DGWM 85.001, Middelburg.
- Piersma, T., Viug, J.J. & Westhof, J.H.P. 1986. ¹
Twintig jaar ruiende Futen *Podiceps cristatus*
bij de Mokkebank, 1966-1985. Vanellus 39: 27-37.
- Prater, A.J. 1981. Estuaru birds of Britain and Ire-
land. Calton.
- Ouden, J.E.den & Maas, F.J. 1983. De trek over zee
gedurende de eerste helft van 1982. CvZ, verslag
n° 23, Amsterdam.
- Smit, C.J. & Wolff, W.J. 1981. Birds of the Wadden Sea.
A.A.Balkema, Rotterdam.
- Zwarts, L. 1984. Wading birds in Guinee-Bissau, winter
1982/83. Wader Study Group Bull. 40: 36.